H-143674

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI
Tomas VI Red.: *A. Janulaitis* Knygos 9

MÉMOIRES DE LA FACULTÉ DE DROIT DE L'UNIVERSITÉ DE VYTAUTAS-LE-GRAND
Tome VI Livre 9
Petras Šalčius Les doctrines économiques de „L' Aube" („Auszra") et de „La Lumière" („Szwiesa")

PETRAS ŠALČIUS

„AUSZROS" IR „SZWIESOS" EKONOMIKA

L. U-to Hum. Mokslų F-tė
Lituanistikos seminaras
2486 M

8291

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO LEIDINYS
KAUNAS „Spindulio" B-vės spaustuvė 1932

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI
Tomas VI Red: *A. Janulaitis* Knygos 9

MÉMOIRES DE LA FACULTÉ DE DROIT DE L'UNIVERSITÉ DE VYTAUTAS-LE-GRAND
Tome VI Livre 9
Petras Šalčius Les doctrines économiques de „L' Aube" („Auszra") et de „La Lumière" („Szwiesa")

PETRAS ŠALČIUS

„AUSZROS" IR „SZWIESOS" EKONOMIKA

L. U-to Hum. Mokslų f-tė
Lituanistikos seminaras
2486 №

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO LEIDINYS
KAUNAS „Spindulio" B-vės spaustuvė 1932

„Auszros“ ir „Szviesos“ ekonomika.

Svarbiausias „Auszros“ (1883 — 1886) uždavinys, tariant jos pačios žodžiais (1883 m. „A.“, 6 p.), buvo „duoti pažinti mūsų broliams Lietuvoje nusidavimų senovės gadynės ir veikalų mūsų garbingų sentėvių, kurių darbus ir tėviškės meilę užmiršę nežinome mes patys, kurių tėvų esame sūnūs bei nepočiai“, taigi, kelti lietuvių tautinį susipratimą ypač supažindinant su „jųjų senovišku gyvenimu, būdu, daba ir tikyba, jųjų darbais bei rūpesčiais“ (ten pat). Ir tik kaip antraeilį dalyką „Auszros“ redakcija pažymi, kad bus dedami į ją „naudingi vėl pamokinimai ir žinės ar tai eš natūros arba prigimties mokslo, ar tai eš ūkės vedimo (agronomijos), ar tai eš vaistijimo (daktarystės) ir t. t.“ Peržiūrėję „Auszros“ komplektus, pamatysime, kad jai ištikrųjų daugiausiai rūpėjo pirmasis uždavinys. Romantinis tautiškumas — štai visų pripažintas „Auszros“ požymis.

Tačiau tas ilgam patenkinti negalėjo nei pačių rašytojų, nei skaitytojų. Ir 1885 m. „A.“ numeryje randame jau aiškią reakciją prieš tai ir raginimą ne tik „dainuoti“, bet pasirūpinti ir žemiškais dalykais. Ir tai daro ne bet kas, bet pats poetas. Štai J. Kėkštas—J. Mačys[1] sukėlusiame polemiką straipsnyje, 1885 m. „A“. 9 Nr. rašo: „Juk knyga greičiausiai gali pamokinti žmogų, jei jos įtalpa patiekta kaip prigulint — jei jos turestis rūsti. Negali to pasakyti apie dainas, kurios šiame laike kaip ir tyčia užplūdo viską (pabraukta mano). Ant galo, pati sveika nuovoka rodo, knygą, pamokinančią, kaip geriaus apdirbti žemę, kaip guviaus vartoti vaisius ūkės, kaip elgtiesi šiokiame ar tokiame atsitikime gyvenos, kaip užlaikyti dorą, ėsant kur kas naudingesnę, neg ištisi pluoštai giesmių bei dainų. Iš tikrųjų įstabu matyti, kaip kuone visi dabarnykščiai lietuvninkai griebasi už eilių... lyg

[1] Pseudonimų aiškinimas paimtas iš Vaclovo Biržiškos „Lietuvių Bibliografija“. Kaunas 1929 m.

jau dabar Lietuviams toks linksmas laikas, kad tik giedoti ir dainuoti“ („A.“ 1885, 258 p.)[1]. Tame pačiame J. Kėkšto straipsnyje randame stiprų ir gilų to į praktikos darbą ir ekonomiką nukrypimo argumentavimą: „Negalime nei valandėlę laiko užmiršti tos teisybės, kad ne vien audrose mūšių su ginklu rankose žūsta gentės, kad yra myrius ganstus, nelemtas, kaip antai: ekonomiška ir draugijinė kruša. Įsikrėtimas į mūsų draugijinį kūną svetimų pirmokų ir nuopuolis mūsų ir taip menkos kultūros turi kiekvieną ūkėją perimti baime ir perverti šiurpliais... Atkakliai sudėjus rankas ir baimėje veizdint į antkritą svetimtaučių bei sukritimą mūsų kaip ekonomiško, taip dvasiško būvio, tapsime numetlioti nuo savų pakojų ir atsidursime padėjime vergučių bei pagelbininkų savo priešgynių (pabr. aut.). (Ten p., 260 p.). Tokią pat mintį nors ir ne taip stipriai išreikštą, randame ir paskutiniame 1885 m. „Auszros“ numeryje (394 p.), Kal. straipsnyje „Ką daryti“: „Dėl to reikia jam („suskurdusiam mužikui“. Aut.) duoti tokias knygas, kurios pamokytų jam gyvenimą pagerinti, t. y. ekonomiškos įturties — apie žemės išdirbimą, gyvulių auginimą, amatus, prekionę ir t. t. Šios knygos jam atgabens naudą, o kada jis tą patirs, tai ir guodos knygas, o turėdamas jas prigimties kalboje, ir jas ims mylėti. Tuomi pasikels turtas šalies, ir tik tada galimas platus paplėtimas patriotizmo, nes be turto nėra šviesos, o be šviesos patriotizmo“ (1885 m., 394 p.).

---

[1] 1886 m. „Auszros“ 1 num. įžanginiame straipsnyje, pasirašytame Silvatiko Saverwein'o, randame norą derinti „mediagiškus ir dvasiškus“ reikalus: „Kožna valdžia, kožnas tėvynės mylėtojas, atsiminti tur, kad duonos reikia. To užmiršdami, jie ne tiktai dideliai susigriešytų, bet ir dvasiškai nieko neįstengtų ištaišyti. Pareiga valdžių, pareiga kožno tautos bei tautystės mylėtojo, taip pat yra, ir vis buvo ir bus, ne tiktai tokių medegiškų reikalų lyg pro šalį einant atsiminti, bet pagal tuos reikalus ir dirbti ir procevoti“ (3 pusl.).

Savo replikoje Silvatiko straipsniui J. Mačys, sutikdamas su jo pagrindine mintimi, sako: „Poezija reikalinga, bet dusyk reikalinga — rūpintis apie draugijišką ir ūkišką buvį tautos... Jei kas iš lietuviškos inteligenciojs darbavos ikišiolei, tai peris ant poetiškos, lingvistiškos, archeologiškos ir siaurai tautiškos dervos, o apie pačią draugiją — pamatą visako — nelabai kas rūpinosi (išskiriant Šliupo raštus). Tai išrodo, lyg Lietuva tai būtų koks paukštis, skrydaująs padangėse, kuri kiekvienas laiko savo pareiga šukauti vardu „Lietuvėle — tėvynėle!“.

Ką tik minėti J. Kėkšto ir Kal. žodžiai ištikrųjų turėjo skatinti tų laikų lietuvių inteligentus, ypač jaunuomenę kreipti daugiau dėmesio į ekonomikos dalykus, tuo tikslu stengtis išlaikyti ir tautinio judėjimo vienybę.

1885 metais sustojus eiti „Auszrai", 1887 metais vėl Tilžėje pradeda eiti „Szviesa" — ligi 1890 m., kuri ir pasisako kaip tik ir eisianti ta praktikos ir ekonomikos vaga, drauge labai negražiai ir nedžentelmeniškai paspyrėdama jau mirusią „Auszrą". „Szviesos" 1 Nr. Ernesto Veyerio pasirašytame įžanginiame straipsnyje skaitome:

„Buvo jau pas mus garsingas laikraštis „Auszra", vienok ans neturėjo krikščioniškos dvasės, priešingas katalikiškam tikėjimui ir erzinantis svietišką vyresnybę, ne tik nedarosi nenaudingu reikalams apšvietimo, bet dar sėdamas tarp gyventojų nesutikimus, didina tamsumą, per tai ne ilgai trukus pragaišo[1]... Tame laikraštyje talpintis reikalingos laimei žmonių žinios ir dalykai, kaip antai: apie mokinimą skaityti, rašyti; apie auginimą ir gydymą gyvolių; apie išgyvenimą* dirvos ir sėjimą javų; apie įstatymus vyresnybės; apie įvairingus atsitikimus mūsų tėvynėje... visą tas, kas tik gal būti naudingu laimės kūno su išganymu dušės" (pabr. aut.). Iš to matome, kad „Szviesai" buvo svarbiausias uždavinys tas, kas „Auszrai" buvo antrinis uždavinys. Šis uždavinys kelti tautos ūkio gerovę, kaip kultūros pagrindą apskritai, kuris taip stipriau jau „Auszroje" buvo išreikštas J. Kėkšto, neatgrasina, matyt, net tų, kurie vargu bau galėjo sutikti su „Auszros" nuveikto darbo žeminimu, ar su „Szviesos" siūlomu „nesipriešinimu" vyriausybei, ar perdideliu jos katalikiškumu. „Szviesoje" randame bendradarbiaujant P. Liūtą — Petrą Leoną, A. iš B. — Antaną Krikščiu-

[1] Į tą d-ro J. Šliupo redauguojamas „Lietuviszkas Balsas" 1887 m. 19 Nr. gražiai ir sąmoningai atsakė: „... Tai daro žinoma visi, kurie dar nepažįsta nei savęs, nei svieto, o labiausiai mergaites. Dėl to tai „Szviesa" mindžioja augštą, apžėlusį rūtomis ir kitomis liudnai žydinčiomis gėlėmis kapą mirusios vyresnėsės savo selelės „Auszros"; negana, kad nesodina ant ano augšto kapo didesnių gėlių ir negaivina jų aplaistydama trąšiomis ašaromis maloniai liudno gaileščio „Sviesa" dar pasišokinėdama ant ano kapo apjuokingais ir neteisingais žodžiais apsakinėja svietui „Auszrą" neturėjus krikščioniškos dvasės...".

* Išdirbimas

katį, Balandį — Vl. Mačį, Pr. Mašiotą, M. Lozoraitį — Joniškį, Joną Kriaučiūną ir kitus.

Iš „Auszros“ ir „Szviesos“ uždavinių apibūdinimo mes matome, kad nei pirmoji, nei antroji nebuvo ekonomikos žurnalas, juoba ekonomikos mokslo žurnalas. Bet ir pirmame, ypač antrame, randame nagrinėjant daugelį aktualinių Lietuvos ūkio problemų, kurios ir šiandieną nėra nustojusios savo reikšmės bei aštrumo. „Auszros“ ir „Szviesos“ ekonominių problemų nagrinėjime veltui ieškotume gilios teorijos, gilių tyrinėjimų bei traktatų, paremtų plačia statistikos medžiaga. Viso to nedaug terasime jose, gal išskyrus P. Liūto raštus, kurie daugiausiai pasižymi teorišku nagrinėjimu, kiek tatai apskritai leido tų žurnalų pobūdis. Bet ir „Auszroje“ ir „Szviesoje“, be pirmojo to laiko lietuvių ekonominės minties pasireiškimo, randame tą, ko nerasime dideliuose ekonominio dalykų raštuose su daugybe skaitmenų ir teoriškų išvedžiojimų, būtent — gyvą, prasiskverbiantį tų laikų Lietuvos ūkio pulsą, su jo kasdieninės dvasios bei aktualinių problemų iškėlimu ir jų įvertinimu lietuvių patrioto atžvilgiu.

Pradėsiu visų pirma nuo „gyvosios teorijos“. Jos labai maža. Vienintelis straipsnis, įdėtas dviejuose „Auszros“ num. 1884 m. (217, 297 pp.), tai J. Szl. (Dr-o Jono Šliupo) „Mokslas apie tautinę ūkę“. Tai yra daugiausia supopuliarintos ištraukos iš A. J. Čuprovo politinės ekonomijos kurso pradžios su priedais iš Fr. Engelso „Socyjalizm utopijny o naukowy 1882 ir grapo Parizkij Darbininkų draugistės Anglijoje 1887“. Galbūt, įdomiausia šiandieną tame straipsnyje tai ekonominė terminologija, kuri parodo, kiek reikėjo sukti galvą, kad lietuvių kalba pasakytų tą ar kitą ekonomikos mokslo mintį ir kokia pažanga nuo to laiko padaryta. Štai keletas posakių. „Tokį tai žmonių nuomoningą veiklumą mes vadinsime ūkišku, — o kupetą ūkiškų veiklumų padaro tai, ką vadinsime ūke (219 p.). „Aplinkybės rodančios daugį ir gimę pataisomų naudingų daigtų duoda įtalpą mokslui apie p a t a i s ą“ (gamybą. A u t.).“ Taigi įstatus paskaidos prekių tarp įvairių draugijinių sluogsnių tiria mokslas apie p a s k a i d ą (paskirstymą.

---

[1] „Ekonomika“ čia vadinu visa tai, kas syji su visuomenės ūkiu: visuomenės ūkio mokslo teoriją, ekonominę politiką, ūkio doktrinų istoriją, ūkio istorją, ūkio aprašymus, ekonominę statistiką ir t. t., — visą tai, kas suprantama ilgu ir nevisiškai tiksliu „politinės ekonomijos“ vardu.

Aut.). Ant galo ypačiai ištiria įstatai daugio ir gimės vartojamų daigtų — tai mokslas apie vartojimą“ (221 pusl.). „Ir taip tie žmonės taiso didmeną daigtų ant pardoso“ (299 pusl.). „Saikas mainant vieną pardavinį ant kito vadinasi maininiu brangiu pardavimo; tą brangį (kainą. Aut.) išdirba turginė kova tarp pasiulų (padava) ir dera (klausa)“ (303 pusl.). „Tą idėją pirmiausia paleidžia į svietą kviziokratai, o paskum Adomas Smithas“ (301 pusl.).

Iš keleto duotųjų posakių jau matyti, kai ir būsimai terminologijai tas pirmas teoriškas straipsnys labai maža ką yra davęs. Jis teparodo jau ir aušrininkų prisipažinimą reikšmės ekonominių klausimų tyrinėjimui.

Ekonominės politikos klausimais jau daug daugiau randame „Auszroje“ išmėtytų minčių, o „Szviesoje“ jų ir gana apščiai pasitaiko. Tos mintys remiasi daugiausia lietuvio ūkininko gerovės ir apskritai lietuvių ekonominės padėties pagerinimu, jo gynimu nuo įvairių naudotojų ir lietuvio ūkininko niekintojų, pačios „Auszros“ žodžiais tariant:

„Ten ... pilvots ...
Punta rods
Duona mūs', bet mus niekin;
Kits, ten plikas
It tilvikas
Ir toks utelė mus min.“ (K. S. V. 275 p., 1885).

J. Szl. straipsnyje „Tikras ieškinys tėviniškumo“ („A.“, 1884, 7 pusl.) sako: „Ekonomiškame gyvenime tautos tas būvis yra geras, kurs visiems suteikia turtą, nei vieno nepralenkdamas — ar jis prastas ar kiltos giminės žmogus ... Taigi visi tėvynininkai turi meiliti ekonomiškame buvyje, idant visi žmones „kasdien savo puode galėtų vištelę išsivirinti“ ir sočiai pavalgyti, idant teisybė prie visų būtų vienaip taikinama“. Turtų nelygybę ūkio gyvenime laiko nieko gero nežadančiu dalyku. Tas pats J. Szl. (D-ras Jonas Šliupas) 1884 m. „Auszros“ 5 ir 6 Nr., baigdamas savo straipsnį „Debesių išsklaidimas“, kuriame duoda Lietuvos socialinės ir ekonominės išrutulos apžvalgą, taip sako: „Taip tai apžvalgę matome, jog vienur plinta bežemystė, o kitur didžiukystė. Toks padarimas negali atnešti nieko gero ūkei ... Tikrasis tiktai sutaikinimas draugijinės ūkės Lietuvių tautą išvaduos nuo gėlos ir staigių perdožių ... reikėtų panaikinti diegą piktybės. O tuomi diegu

yra: tamsa, girtybė, tingėjimas, bylos, stoka kelių, trūkis prekystės ir pramonės žmonių tarpe“ (158 pusl.).

Socialinės teisybės matas taikomas ir darbininkams, kad jie sparčiau dirbtų: „Kad darbas apsimokės ties jo sunkumu ir ties sumatumu darbininko, kad darbininkas pelnis tai vis, kas pagal teisybę jam prideri, tuomet apleis jį slinkis“.

J. S. Kuokštis (D-ras J. Šliupas), vadovaudamasis ką tik minėta mintimi, užtaria ir dvarų kumečius prieš dvarininkų skriaudas: „Šiandien dvarponis niekaip nenori samdyti paprastą darbininką ant algos... Dėl to kad algininką nėra galima spausti per viršų ir dėl to, kad jis prislėgtas darbais kerštauja ant pono ir apleidžia tarnystę. O kumetis, kurs tankiausiai turi pačią ir vaikus... turi dirbti nuo ryto iki vakaro pas poną. Ponas... taip tankiai, matai, nukopia kumetį“ (1884, 180 — 181 pusl.).

Bet „staigios ūkinės krušos“ nėra pageidaujamas dalykas — jų reikia vengti, „nes toks permainimas negalėtų įvykti be kraujo praliejimo, be panaikinimo daugybės spėkų mūsų draugijose... ir už tatai nori geruoju ir palengva taip viską surėdyti, idant ir pačių jų gyvastys ir turtas nebūtų įžeistas“. (Ten pat, 182 pusl.).

Taigi „Auszros“ bendrą ekonominės politikos tendenciją gali charakterizuoti kaip humanistinį reformizmą.

Kitokį ekonominės politikos toną, tiesa, neišlaikytą ir daugiausia taikomą pačiai redakcijai, ne daugumui jos bendradarbių,, matome „Szviesoje“, kuri nukrypsta į konservatizmą.

Straipsnyje „Septyni kalbėjimai apie visokius dalykus naudingus“, paimtame iš Juozo Supinskio knygos, tas, kas buvo pasakyta įžangoje prieš „nesutikimų sėjimą gyventojų tarpe“, dar labiau pabrėžta. Turtų nelygybė yra natūralinis dalykas, nuosavybė neliečiama: „Jei gut ūkininkai kaimų, sodžių, turėtų valią atimti dvarui dalį girių ar ganyklų, tai tie, kurie mažiaus tur arba nieko neturintieji, tokioje pat teisybėje galėtų atimti turtingiesiems ūkės gaspadoriams po šmotelį žemės, arba po vieną karvę“ („Szv.“, 1887 m., 24 pusl.). Labai vaizdžiai tame pat straipsnyje atpasakotas ir vyriausybės reikalingumas ir reikalas klausyti jos: „Kiekvienas iš jūsų už tikra matė, kad būrys karvių grįžta iš ganyklos, tai viena iš jų išeina pirmyn, o kitos eina paskui jos. Laukinės žąsys, kad

traukia į šiltas užmarines šalis, daro ore paveikslą šakės ir nut jos smailumos lek senas žąsinas, vadovas to būrio... Kaip dieviški rėdai taiso visą Sutvėrimą, taip pat darosi ir tarp žmonių; tur būti ir vyresni ir mažesni, vieni kitų klausyti, nes be to parunko būtų tik išplėšimas ir žmogžudystės, nieks negalėtų prisilaikyti nei prie savo naudos, nei prie savo gyvasties. Jaunuomenė tur klausyti tėvų, vyresniųjų ir mokytojų, šeimyna klauso gaspadorių, o gaspadoriai turi klausyti vaitų, staršinų valsčio, urėdų paviečio, aukštesnios valdžios ir. t t." Paklusnumo vyriausybei skelbimas anais laikais turėjo būti tolygus pasklusnumui Rusų valdžiai. Bet, deja... tų idėjų nesilaikė ne tik studentai maskviečiai, bet ir patys redaktoriai, spausdindami ir platindami Rusų valdžios draudžiamas knygas lotynų raidėmis. Tiesa, konservatiškų ir net romantiškų idėjų randami ir „Auszroje" 1885 m., kur Baltrus Teisybaitis pasigailėdamas prisimena baudžiavos laikus, lygindamas juos su dabartiniais laikais ir Rusų valdininkų kyšininkyste:

„Aš senis, broliai mano, mirdams turiu pasakyti,
Kad sąžiniškai dar ponams turim gero padaryti.
Nepavydėkim aniems dvarų, turtų ir puikybės,
Mes nuo anų pasišelpiam, sakant po teisybės —
Tegul ponai važiuoja drigantais, tu kad ir pėsts eisi,
Ale tu savo, jo drigantu, kumelę apveisi...
Kad mums ant staršinų ponai būt padėti,
Daug geriaus grajytum, to nėr ko kalbėti!
Ben būtų tikra teisybė, nebūtų papirkimo,
Nebūtų biaurių kyšių, tokio nuplėšimo".

(1885 m., 224 pusl.).

Taigi, ir „Auszroje" ir „Szviesoje" veltui ieškotume bet kurios griežtai išlaikytos aiškios ir vienodos ekonominės bei socialinės politikos linijos. Ir vienai ir antrai ekonominę politiką diktavo lietuvių gerovė, jų išlaikymas bei ekonominis stiprinimas.

Pareinant prie atskirų ekonominės politikos klausimų, pirmoj vietoj tenka pastatyti „savos, lietuviškos, krikščioniškos" prekybos, amatų bei pramonės skatinimą.

Jau 1884 m. „Auszroje" randame Versį giriant J. Ivonaitį (Ivanavičius), „kurs pirmasis įtaisė kromus Rasei-

niuose, Kražiuose, Kelmėje, dabar jau ėmė atsigarsėti tarpe kitų bajorų ir ūkininkų, kurie įsimanė įsteigti šinkius ir kromus mažne, visuose miesteliuose mūsų nuokampo. Taigi, prekyba pamažu pasigaus žemaičiuose. Patuolaik juk žydai savo neteisybėmis mus pliektinai pliekė“ (91 pusl.).

D-ras J. Šliupas prekybai bei pramonei plėsti siūlo steigti „būrius“, turbūt, bendroves, nepasakydamas aiškiau, kokios tos bendrovės turėtų būti: „Taipogi geriausiai vyks prekystė ir pramonė, jeigu lietuviai susidėję į būrius sumestų reikalingą pluokštą pinigų ir nusamdę tam tikrus vyrus, žinovus, imtų varyti tą darbą sau patiems ir Lietuvai ant gero“ (1884 m., 159 pusl.).

Tą patį d-rą J. Šliupą korespondencijoje iš Palangos matome nusiskundžiant, kad Palangos gintaro dirbtuvės ne lietuvių rankose ir kad „vieni žydai traukia pelną iš lietuvių nerūpestingumo ir nepaslankos. Argi negalėtų keli ūkininkai susidėję atpirkti tiedvi dirbti... Lietuviai, mėginkite, mėginkite kibtiesi į pramonę — tuomet jums neberūpės skaidytiesi žemės lopgalius pavaldytus nuo tėvų; o taip darydami jūs pratrinsite taką naujajam mūsų kampe gyvenimui... Argi jiems tuomet nesiseks taip kaip žydams? Juk žydai... tąja varta išlaiko savo gimines ir šimtus darbininkų, prakaituojančių dirbtuvėje“ (1884 m., 262 pusl.).

Taip pat K. V. korespondencijoje iš Klaipėdos apgailestauja, kad ji iš lietuviško miesto tapusi vokišku ir žydišku miestu, kur nelengva žmoniškai susikalbėti lietuvių kalba: „o lietuvninkams prie jų pakajingojo žemės darbo lyg mirte primirusiems, niekados neigi į mįslį neįpuolė, kupčiavimu verstiesi“ („Auszra“, 1885 m., 360, 361 pusl.).

Todėl ir suprantama, kad kiekvienas, net ir menkas „lietuviškos prekybos“ pasirodymas „Auszroje“ laikomas pažymėtinu faktu.

J. Obuol. (Jonas Jablonskis) džiaugiasi, kad Griškabūdyje įsisteigė „savas kromas, krikščioniškas viešbutis ir alaunyčia“ („A.“, 1884 m., 273, 274 pusl.).

Panašų faktą — „lietuviško šinkiaus atidarymo — randame pažymėtą ir korespondencijoje iš Viduklės ir net M. Jankaus apdainuotą eilėmis:

„O kaip Viduklę buvau privažiavęs,
Pastojau linksmas lyg karūną gavęs:

Lietuviškos rankos man alutį davė
Lietuviškoj kalboj man meiliai tarnavo".
(„A.", 1884 m., 408 pusl.).

Veversys (Davoina - Silvestravičius) korespondencijoje iš Raseinių aprašo, kaip Ivanaičio (Ivanavičiaus) pavyzdžiu pasekė kiti lietuviai ir „uždėjo kromus ar viešbučius miesteliuose mūsų paviečio: Viduklėje, Raseiniuose, Kelmėje, Kražiuose ir t. t. Nekurie žmonės velyk vaikščiodami po kaimus pradeda kupčiauti, tai su šiuomi, tai su tuomi. Atranda jau, kad be žydų galima dar dailiaus gyventi, nekaip su jais. Kokiame dvare gyvena žydas, tai tas tik gauna nuo pono pirkti, nes tas žydas kitų prekėjų prie to dvaro neprileidžia. Vaikinai krome pono Ivonaičio taip dailiai viską atlieka, kaip ir žydukai. Mes pirmiau mislijome, kad tik žydas del prekybos ir rokundo sutvertas" („A.", 1885 m., 61 pusl.).

Sava lietuviška prekyba bei pramonė ne tik turi lietuvius ekonomiškai pakelti, bet ir apginti nuo didelių krautuvininkų — tais laikais beveik išimtinai žydų, įvairių suktybių ir nešvarios konkurencijos, kurios jie griebdavosi prieš naujus nesavus konkurentus. Tą faktą ir „Auszroje" ir „Szviesoje" randame pažymėtą.

Aleksandras Gužutis aprašo žydų varžytynes su „goiškais kromais" Kaune, kur žydai, davę kyšį vyriausybei, „išrūkino" iš Kauno Daugirdą, tuojau po lenkmečio įsteigusį krautuvę. Toliau žydų žodžiais jis sako: „Iš pradžios dar šiaip taip laikėmės, pardavinėdami viską pigiaus, už tai duodami mažesnį svartį (vogą) ir mierą, vienok ir ta gudri išmonė jau nemačija. Ant galo ir tie mužikai — kad anuos „švaro jos kapores" — pasidarė tokie kytrus, kad ir su arielka nieko jiems nepadarai" („Auszra", 1885 m., 118, 119 pusl.).

I. A. Kalnėnas iš Veiverių rašo, kaip vienas K. susirinkęs „keletą skatikų rengėsi didesnę prekybą uždėti, vienok mūsų juodabarzdžiams toks jo darbas labai nepatiko. Kaip įmanydami jie rūpinosi nutraukti pelną nuo mūsų prekėjo, mažindami prekę savo pardavimų" ...kol „vieną naktį pačiame įmigyje išgirdome trukšmą ant kelio... žiūrime — mūsų prekėjo nameliai liepsnoja". „Žydas tupi ant sprando mūsų ūkininko kaip utelė ir jį graužia. Pats ūkininku tapti jis niekados negali, bet prie ūkės jis it velnias prie dūšios kabinasi, jam sal-

džiai šypsosis, mąstis pavesti į vergutį mūsų duonadarį ir lobti iš jo prakaito", sako toliau Kalnėnas (1885 m., 233 pusl.).

Panašų faktą randame aprašytą ir „Szviesoje" (1888 m., 218 pusl.), korespondencijoje iš Gražiškių. Žydus Ickus „norėjo uždegti špitolę ir ant to papirko žmones", kad „sunaikintų" savo konkurentą „vargamistrą", įsitaisiusi „mažą krautuvę smulkių tavorų". Kaip tas negelbėjo, tai Ickus „pradėjo gerai myluoti su raudonuoju diktus Karpievių ir Vaitkabalių gaspadorius", kad jie įprašytų kleboną uždrausti „vargamistrai targavoti".

Ir „Auszroje" ir „Szviesoje" nemaža randame nusiskundimų žydų krautuvininkų, o ypač, kaip pamatysime toliau, „šinkorių" suktybėmis.

Kaip matyti iš to, kas aukščiau buvo kalbėta apie „lietuviškos prekybos" skatinimą „Auszroje", jis daugiausia išėjo iš kasdieninių praktikos sumetimų ar patriotinės nuotaikos, kuri sukeldavo džiaugsmo, kai krautuvėje ar karčiamoje „lietuviškoj kalboj man meiliai tarnavo". Gilesnis ekonominis „pagrindimas", kaip jau matėme, buvo labai trumpai ir dažniausiai tik progai pasitaikius daromas.

„Szviesoje" matome jau ką kita. Reikalas lietuviams užsiimti prekyba, pramone ir amatais plačiai pamatuojamas. Tą padaro apskritai davęs pirmuosius lietuvių atgimimo spaudoje teoretinio pobūdžio straipsnius ekonominiais ir socialiniais klausimais P. Liūtas — Petras Leonas. „Szviesos" 1 ir 2 Nr. 1887 m. (34 — 40 p. ir 49 — 68 p.) straipsnį „Keli žodžiai apie prekystę (kupčystę) ir amatus". Jau straipsnio pradžioje autorius pasako savo vedamąją mintį: „Nei viena tautą, nei viena viešpatystė (valstija) nesurinko sau didelių turtų, apdirbdama tiktai žemę. Tos viešpatystės, kurių gyventojai ne tiktai apdirbinėja lauką, bet ir užsiima prekyste ir visokiais amatais, turtingesnės už tas, kurios vien tik apdirbinėja žemę, ten gi, kur prekystė, pabrikai ir amatai išsiplatinę, žmonės tur daugiau turtų" (34 pusl.). Toliau eina norvegų ir latvių ekonominio pakilimo ir Ispanijos ekonominio nusmukimo aiškinimas istorinių socialinių priežasčių, del kurių lietuviai negalėjo užsiimti prekyba: „Lietuvos žmonės, per tiek laiko užsiimdami tiktai lauko darbais, įprato vien tik į tuos darbus, nuo kitų gi atprato, ir mums rodosi, kad mes nei negalėtume užsiimti kokiu ten amatų, o ypač prekystę" (49 pusl.).

o jais verstis reikia, ir autorius išveda, kaip reikia prekiauti ir kaip susidaro prekyboje pelnas. Prekyba ir amatai reikalingi lietuviams, nes jų daug yra bežemių ir mažažemių. „Retas iš tų neturtėlių užsiima kokiu nors amatu, jie visi beveik dirba tiktai lauko darbus... Už tatai lauko darbininkai pas mus labai mažai užsidirba,... Kad lietuviai pradėtų užsiimti amatais ir prekyste, tai tie, kurie dirbtų tiktai lauko darbus daugiaus užsidirbtų, nes jų tuomet mažiaus būtų, ir samdytojas turėtų daugiau mokėti".

Lietuviai prekyba turi verstis ir dėl to, kad neskaldytų ir taip nedidelių ūkių ir „neveistų ubagų", kurie iš savo žemės sklypų negali išgyventi. Ir čia autorius paliečia vieną Lietuvos ūkio problemų, kuri jau „Auszroje", o ypač „Szviesoje" nuolatos buvo keliama ir šiandieną nėra nustojusi savo aktualumo. „Visi lietuviai užsiima tiktai lauko darbais, per ta kiekvienas ūkininko vaikas rūpinasi turėti kokį nors lauko gabalą. Turtingi ūkininkai dažniausiai palieka tėviškėje vieną sūnų, kitus gi vaikus išleidžia į žentus ir marčas išmoka jiems dalį pinigais; tokių ūkininkų pas mus labai maža. Dažniausia šitaip dėstysi: arba visi vaikai išsidalina tėviškę, ir tuokart kiekvienas gyvena jau tiek lauko, kad negali iš jo išmisti; arba jei kur viens apsilaiko tėviškę, tai kiti pinigais atsiima savo dalis arba didumą dovanoja, kad tik išlaikyti visą tėviškę. Jei broliai ir seserys pinigus ima visą savo dalį, tai likęsis tėviškėje tur lįsti į skolas, o paskui ir lauką išparduoti, bet jie jie didumą savo dalies dovanoja, tai patys lieka be pieko, be kąsnio duonos. Ar šiaip ar taip — vis negerai" (52 pusl.).

P. Liūtas paliečia ir labai opų klausimą — santykius su žydais, Lietuvos prekybos monopolininkais.

„Ne vienas, gal būti, užmes man: „Malonu būtų pralobti, bet mes dabar negalime užsiimti prekyste ir amatais, nes amatai, ypač gi prekystė, pas mus žydų rankose ir iš jų rankų negalima atimti; žydai iš mažens įpranta į tuos darbus, kaip mes į lauko darbus per tai jiems ir sekasi". Ant šių žodžių aš štai ką atsakysiu: tiesa, mes negalime suvis paveržti prekystę ir amatus nuo žydų; bet tai būtų ir del mūsų nenaudinga, nes mes negalime iš sykio varyti visą prekystę, kokią varo žydai. ant galo tai būtų ir neteisas darbas; bet mums to nei nereikia. Tegul jie sau užsiima prekyste ir amatais, bet ir mes galime" (53 pusl.).

Tame pačiame P. Liūto straipsnyje randame klasišką aprašymą, kodėl lietuviams „nesiseka“ prekyba, kur iškelta labai įdomų to reiškinio psichologinių momentų. Ten pat randame aprašytą ir Lietuvos prekybą — žemės ūkio produktų pardavimą, ūkininkų apsirūpinimą reikalingomis prekėmis ir eilę patarimų, kaip reikia verstis prekyba.

Taliau eina amatų aprašymas, pirmiausia Maskvos „kustarių“, paskui ir Lietuvos vadinamosios smulkiosios namų pramonės ir amatų ir raginimas jais verstis. ypač „daržininkus ir liuosininkus“. Autorius iškelia taip pat jau daugiau teoriškai įdomų „amatų išnykimo“ klausimą ir atsako: „Kad ir platysis fabrikai, bet visų amatų neišnaikys, kaip neišnaikino kitose šalyse“ (63 pusl.).

Savo ilgą straipsnį P. Liūtas baigia „bendrovių“ - kooperatyvų aprašymu, bet apie tai kalbėsime atskirai.

P. Liūto straipsnio nagrinėjimu ir reikia baigti kalbėti apie tai, ką randame „Auszroje“ ir „Szviesoje“ pasakyta apie prekybą, pramonę ir amatus. Prie to, kas buvo P. Liūto straipsnyje pasakyta, tais klausimais nieko daugiau nepasakė, ir po „Szviesos“ ėjusieji „Ūkininkas“, „Varpas“ ir kiti, ypač taip plačiai paisant realinių Lietuvos ūkio sąlygų.

Kooperacija. „Auszrai“ ir „Szviesai“, kaip jau matėme, rūpėjo kelti „lietuvišką prekybą“. Bet ji buvo beveik vienų žydų rankose; lietuviai ūkininkai maža teturėjo resursų, kad ką nors atskirai galėtų pradėti. Todėl jau gana anksti „Auszroje“ pradėta kalbėti ir apie „bendrystas“, „būrius“, kurie sujungtomis jėgomis padėtų varyti“ visų pirma prekybą. Jau esame matę, kad Veversys džiaugėsi Ivonaičio „krikščioniškais kromais“, kuriuos pats Ivanavičius laikė ne kuo kitu, kaip vartotojų bendrovėmis (žiūr. P. Šalčiaus „Kooperaciją“, 192 pusl.). Ir kiekvienas „bendrystės kromo“ pasirodymas „Auszros“ būdavo džiaugsmingai sutinkamas. Štai, pavyzdžiui, korespondencijoje iš Kupiškio („Auszra“, 1884 m., 140 pusl.) skaitome gyvą aprašymą 1883 metais įkurto dvarininkų „bendrystės kromo“ ir žydų sujudimo dėl to. Korespondencijos autorius Stajė Šunbajoris taip baigia savo korespondenciją: „Malonu mums rašyti apie bendrystės kromą ne tik dėl to, kad širdis mums linksminasi, matant bajorus pametusius politiką ir imančiuosius už naudingo darbo, bet labiausiai dėl to, kad paveikslas ponų rado tuojaus pasekėjų

tarp žmonių. Iš teisybės, jei mūsų žmonės lig šiuolaik, su pragaištimi kitų šakų ūkės mūsų krašto, veržiasi prie ūkininkystės (kur jiems paliko per angšta), tai kalti labiaus ponai negu žmonės, kurie, būdami tamsi, neturėjo pas ką pasimokyti. Štai dabar vienas ūkininkas Kupiškėje... prisižiūrėjęs, kaip tai ponai prekiauja ir ko pas juos trūksta iš dalykų, reikalingų ūkininkams, įtaisė kromą greta poniškojo ir prekiauja sau ant garbės ir naudos" (141 ir 142 pusl.).

D-ras J. Šliupas (J. Szl.) 1884 m. „Auszroje" (158 pusl.) mini „žmonių bankus" (ar nebus tik vertimas „Volksbanken"): „Bet reiki darbininką pratinti uždirbtą grąšį išlaikyti, tame daigte gerai įtaisyti daugiur žmonių bankus, kur įdėti pinigai galėtų daugintiesi per palūkanas. Juk tokiu keliu daugis gautų paskolą nuo banko pigiaus ne kad nuo žydų, imančių grūdas už grūdą". Iš to matome, kad aušrininkai jautė reikalą ne tik steigti „bendryščių kromus", bet ir rūpintis kredito bendrovėmis.

Lietuvių ūkio vienybės ir bendro darbo įdėją „Auszra" ir „Szviesa" stengiasi lietuviams skiepyti, ypač inteligentams, aprašymais garsių praktikos veikėjų sodžiaus gyventojų tarpe. Pirma randame Oberlin'o biografiją ir jo darbų aprašymą („Jonas Oberlenas — jo garbingas, nenuoalsus veiklumas. „Auszra", 1885 m., 313 — 317. J. Kardielius — J. Mačys); Kun. Stanislovo Staszyc'o veikimo aprašymą (Apie kunigą Stanislovą Stašicą, „Szv.", 1888 m., 128 — 141 pusl.).

Ir kooperatyvų reikalingumo klausimu plačiausiai ir rimčiausiai išsitaria P. Liūtas, paliesdamas jį dviejuose straipsniuose — jau minėtame „Keli žodžiai apie prekystę ir amatus" — jo III skyriuje („Szv., 1887 m., 63 — 68 pusl.) ir specialiai tam dalykui skirtame ilgame straipsnyje „Apie bendroves. Broliui kunigui S. mano mokytojui ir geradėjui delei atminties" (1888 m., 13 — 45 pusl.).

Jau pirmame straipsnyje P. Liūtas sako: „Vesti prekystę ir išdirbinėti daugumą daigtų žmonėms geriausiai sekasi, jei jie tai daro, susidėję keli iš vieno, t. y. bendrovėmis. Daug rankų, sako, didelę naštą paneša... Žinote patys, kaip tai sekasi žmonėms dirbti talkomis; už tai visoje Lietuvoje yra toks paprotys, žmogus reikalingame ir greitame darbe daro talką... Bet lietuviai ne tiktai talkomis dirba sykiu, jie padaro tam tikras bendroves, kad atlikti kokį darbą; aš jau

Vilniaus Universiteto Biblioteka

anksčiau pasakojau, kaip mūsų žmonės vietomis perka girias. Visgi lietuviai maža veikia bendrovėmis, nors tai kur kas geriaus ir naudingiaus ne kaip vienam" (63 — 64 pusl.).

Kooperatyvai ypačiai reikalingi neturtingiems, kurie negali naudotis stambių operacijų savumais: „Todėl lietuviai, ketindami užvesti prekystę, kaimų krautuves, geriausiai padarytų, kad susidėtų į bendroves, nes tuo kart daugiaus turėtų pinigų ne kaip po vieną. Ūkininkams taipgi priderėtų tarp savęs padaryti bendroves; paveizdan, keli kaimai susitartų parduoti javus sykiu, kuomet javai bus brangūs; dėlto kiekvienas iš jų turi rūpintiesi dasižinoti, kaip brangūs javai. Bet nekurie ūkininkai negali laukti gero laiko, jems būtinai reikia parduoti javus, kad mokestis išsimokėti; užtatai kiti, prigulintieji prie tos bendrovės, turi paskolyti tiems, kurie neturi kuomi mokestis užmokėti; ... Tokiu būdu elgdamiesi, galėtų visi laukti geresnio laiko ir parduoti brangiausiai, tuokart neturtingi ir atlygins skolą su nedideliu palūkiu, turėtų dar pelną, turtingi, taipgi" (65 pusl.).

Amatininkai taip pat turėtų jungtis į bendroves; ir čia autorius nurodo rusų „kustarių" pavyzdį. Taip pat lietuviai, susidėję į bendroves, galėtų ir lauko sau nusipirkti: „dažnai pasitaiko, kad ponas parduoda dvarą; vienas žmogus nenupirks, susidėję gi daug žmonių gali nupirkti" (67, 68 pusl.). Tokioms bendrovėms ir Žemės Bankas greičiau skolintų pinigų, kaip atskiram asmeniui.

Antrame P. L i ū t o straipsnyje — „Apie bendroves" — populiariai išdėstytas reikalas steigti bendroves, duotas tarp kita ko bendrovės apibūdinimas (persiauras, paimtas daugiau iš rusų artelės ir darbininkų gaminamosios b-vės, neigia samdomą darbą), atpasakota „Ročdelio pionierių istorija" (15 — 19 pusl.), gaminamųjų bendrovių istorija Prancūzijoje (bene pačių redaktorių, labai uolių katalikų, B u c h e z pavadintas kunigu; ištikrųjų jis buvo medicinos gydytojas, žiūr. Gaumont, Histoire Général de la Coopération en France, I v., 116 p.), bendrovių Vokietijoje — Schulze - Delitsch'o veikimas, bendrovių Šveicarijoje, ir Maskolijoje, ir pagaliau Lietuvos. „Vienok, abelnai kalbant, sako autorius, Lietuvoje labai maža gali rastis bendrovių; už tatai aš apie jas rašau, norėdamas išaiškinti jų naudą".

Pirmoje eilėje eina smulkaus kredito bendrovės (nevi-

siškai tiksliai pavadintos „bendrovės savytarpinės paskolos“: tikrąja prasme — savitarpinio kredito draugijos nelaikomos kooperatyvais) su jų statistika ir klasišku jų reikalingumo išaiškinimu: „Kiekvienam žmogui, ypač gi menkai pasiturinčiam, gali pritrūkti skatiko: nemažai tokių ūkininkų, kurie pavasarį netenka ne tik ką sėklos bet ir duonos, toks žmogus eina tada pasiskolinti pas žydą, kurs, matydamas tokį baisų jo padėjimą, nulupa gerokus palūkius... bet kada ateina laikas mokėti skolą, tada jis supranta, kas per geradėjas tas žydelis. Skolą žmogus išmoka rudenį, kada javai pigūs; kad išsimokėti, reikia daug javų išparduoti; tuos javus kartais nuperka tas pats žydelis, pavasarį gi žmogus vėl netenka javų ir turi pirkti, vėl eina skolinti už didelius palūkius; bet ar javus jis dabar perka ne už tiek, kaip pats pardavė, ale kur kas brangiaus: tokiu būdu žydelis uždirba, o žmogelis pralaimi ant rubliaus ne rublių, bet du rubliu ir daugiaus“ (32 pusl.).

Toliau eina smulkaus kredito bendrovės operacijų aprašymas. Čia jau autorius aprašo ir valsčiaus skolinamąsias kasas, jos skirtumus nuo kooperacinės bendrovės. Ir čia randame labai įdomių dalykų, charakterizuojančių „gminų kasas“: „... aš niekados negirdėjau, kad kur kratytų (revizuotų. A u t.) kasą peržiūrėtojai, arba komisorius, vaitas su savo pagelbininkais daro, ką nori. Iš to žmonėms daug bloga išeina: skolinantis beveik visada užmoka tokius pat palūkius, jei ne didesnius, kaip žydui iki jis priprašo kasierių ir vaitą, kad jam paskolintų, tai ne sykį turi pripildyti jų gerklą. Apskaityk, žmogeli, kiek pareis tau visos tos dienos, kurias praleidai su jais begirsnodamas ir pridėk prie to, ką pragirdei jiems, o pamatysi, kokius palūkius užmoki už tą skolą. Jeigu vaitas geras, tai ir viskas gerai eina...“ (35 pusl.).

Antrame — „Apie bendroves“ — straipsnio skyriuje randame aprašyta, kodėl kai kurioms bendrovėms nesiseka ir kokią naudą žmonėms jos atneša. Čia paliesta kooperatyvų finansai, tarnautojų klausimas ir materialinė ir moralinė kooperatyvų nauda.

III-ame to pačio straipsnio skyriuje randame nurodymų, „kokias bendroves prigulėtų lietuviams įsteigti ir kokias lengviausia gali įsitaisyti“. Autorius siūlo, pastačius bendroves „ant prekiško pamato“, steigti jas tokiems reikalams: bendrai naudotis žemės ūkio mašinoms, veisliniams gyvuliams pirkti,

bendrus malūnus, kad nereikėtų malti rankomis, daryti sūrius ir sviestą ir siųsdinti į kitas šalis ant pardavimo", susidėjus pirkti lauko, jei kitaip negalima, tai ir bendroves bendrai dirbti žemei, steigti krautuves, ypač kaime, amatininkų amatui pagerinti ir pagaliau smulkaus kredito (savitarpinės paskolos) bendroves. Autorius kooperatyvus laiko labai tinkama priemone pakelti lietuvių ūkio gerovei, bet „jei kas gali ir nori, tegu vienas sau uždeda krautuvę... ar įsitaiso amatininko užvedimą". „Matydamas tave (lietuvį) nuolatai prakaitą liejantį ir dažnai juoda duona su vandeniu mintantį, aš kaip išmanau, taip rodiju tau gelbėti save..."

Ir šiame straipsnyje P. L i ū t a s pirmas duoda platų ir giliai mūsų realiomis ūkio sąlygomis pamatuotą pagrindimą kooperacijos judėjimo Lietuvoje.

Tame pačiame „Szviesos" num., į kurį įdėtas ir P. Liūto straipsnis, randame ir straipsnį „Mažiema apie įtaisymą valstiškų arba parapijinių kromų", parašytą L i e t u v o s S ū n a u s, kuris siūlo valsčiams steigti „kromus" ir tik juose viską pirkti, o „kai pelnas bus gana didelis, tuomet iš jo valsčiaus gali padaryti kasą dėl paskolinimo savo valsčionims pinigų už mažą, krikščionišką palūką... Tokiu būdu privers ir kitus prisidėti, ir skaitlius prigulinčių prie kromo vis didysis, o kasa vis augs iš pelno kromo ir iš palūkų ir juo tolyn, juo bus galima daugiau padaryti gero su tais pinigais. Taip ot galima būtų pirkti nuo ponų žemės ir pardavinėti ją žmonėms nedideliais sklypais, arba įtaisyti prie bažnyčios tam tikrą prieglaudą dėl ubagų savo valsčiaus arba parapijos... Paskui keli valstiški kromai galėtų įtaisyti savo kromą artimesniame mieste, ar miestelyje". Charakteringa to straipsnio pabaiga, kur matyti savotiški santykiai su žydais krautuvininkais dėl pozicijų išlaikymo: „Užbaigdamas primenu, kad žydai išgirdę, jog žmonės jau išsimislijo kitoniškai vajevoit su jais, labai nusigąs ir ims vieną kitą pažįstamą valsčionį durnyti, ir pasakos, kad tai visai negalimas daigtas; o kai pamatys, kad taip nieko nepadaro, tai ims mylėti tuos, kurie gal atkalbėti žmones nuo to užmanymo, O jeigu ir taip nieko nepadarys, tai gal uždegti pastatytą trobą dėl kromo. Bet darant viską išmintingai ir atsargiai, vis galima savo padaryti: žydų neklausyti ir nebijoti, su savais žmoniškai tartis, o trobą kuo greičiausiai į brangius ugnapinigius įtraukti, o paskum ir tavorą".

Iš to, kas čia pasakyta remiantis „Auzsros“ ir „Szviesos“ tekstais, matome, kad jose jau buvo pripažintas ūkinis kooperatyvų būtinumas Lietuvai, o P. L i u t o plačiai nušviestas. Tiesa, „aušrininkai“ ir „šviesininkai“ neneigė ir privatinės iniciatyvos, kuriant „lietuvišką prekybą“, bet esant daugumui lietuvių neturtingiems ir ūkiškai silpniems, daug laukė ir iš kooperatinių bendrovių. Jei jau bendrovėms ir sunkiai sektųsi, tai jos gali duoti sektiną pavyzdį atskiriems asmenims.

K r e d i t a s. Kaip jau matėme iš to, kas buvo kalbėta apie prekybą, amatus, pramonę ir kooperaciją abejuose kalbamuose laikraščiuose buvo keliamas ir kredito klausimas, ypač ūkininkų kredito klausimas. D-ro Š l i u p o buvo siūloma kurti „žmonių bankus“; P. L i ū t a s siūlo kurti smulkaus kredito kooperatines bendroves (savitarpines paskolos bendroves), naudotis tinkamai vedamomis gminų paskolų kasomis. Be to, „Szviesoje“ randame įdomių dalykų. apibūdinančių tų laikų ūkininkų kreditavimosi sąlygas. Štai B a l a n d i s — (Vl. M a č y s 1888 m. „Szviesoje“. Kalbėdamas „Apie javų pigumą“, sako: „Javų atpigimas paskutiniais metais daug blogo žmonėms padarė, nesakant, kiek blogo jis ir dabar daro: kada javai buvo brangūs, žmonėms daug skolų pasidarė, o dėl ko? dėl to, kad dalios pakilo neišpasakytai didžiai, joms išmokėti skolinosi pinigus, pasitikėdami javams brangiems esant, greitai išsimokėsią; kiti laukui pirkti skolinosi, o žydeliai su savo mašna greitai ėjo ant pagalbos, nes į skolą jie ėmė rudenį ir javus ir tuomi gerai uždarbavo; kaip javai atpigo, žmonėms į skolą įsišokusiems ir bėda: mokesčiai didinasi, skatiko nėra iš ko padaryti, o žydai skuba ir lupa žydiškus palūkius ir spiria skolą atiduoti. Daug namų dėl to per nieką nuėjo ir eina“ (1888 m. 49 pusl.).

Kad ūkininkų įsiskolinimas žydams išvarydavo iš namų, yra ir daugiau nurodymų „Szviesoje“. Korespondencijoje iš Šakių skaitome: „Ale Šakiuose yra ir keli žydai bagočiai, kurie skolina žmonėms pinigus už gerus palūkius ir perka visokius pinigingas popieras už pusę pinigų ir duoda geras rodas, kaip galima greičiau iš namų išeiti („Szv.“, 1890 m. 59 pusl.). Bet žydai pasinaudoja ne tik ūkininkų sunkia būkle, bet ir dvarininkų, „nes gyvendami sodžiuose arba dvaruose, jie žino visus žmogaus reikalus, apie tuos tuojaus praneša savo, vientau-

čiams miesteliuose gyvenantiems, o tie, išgirdę ponui trumpai su pinigais esą, tuojau nuvažiuoja grūdų pirkti, ir, žinoma, ponas turi pigiaus parduoti, nes, jie, žinodami pono bėdą, neduoda daugiaus, o ponas noris ar nenoris turi suderėti" (Szviesa", 1888 m. 185 pusl.).

„Auszroje" randame minint ir dar vieną būdą bristi į skolas — išsipirkimą iš kariuomenės: „Nepasakysiu to", rašo Sunkarys iš Naumiesčio (1886 m., 21 pusl.), „kad Lietuviai būtų godūs ant pinigų, bet dėl to, kad reikia skolas ar dalis mokėti, o į skolą įvarė tiktai burtos (liosai), ir per tai padidino ūkėse dalis. Jau Šiandien beveik nėra namų, kurie neužmokėjo kelis šimtus už liosus ir nėra namų beveik, kur nerastum iš tos priegaidos".

Be nusiskundimų žydų lupikavimų, „Szviesoje" buvo stengiamasi išaiškinti, kad žmonės „neužgintų skolų", nes tuo mažina savo kreditingumą ir savo artimui daro dideles skriaudas („Szv.", 1888 m., 141 — 146 psl. Balandžio straipsnis). Iš to matyti, kad ir patys ūkininkai, skolindami pinigus, ne visados geriau elgdavosi už žydus.

G i r i o s. Miškais, kaip vienų iš stambių šalies ekonominių resursų, kurie buvo laikomi daugiau priklausą „tautai", kaip faktiniems jų savininkams, pradėta jau „Auszros" laikais rūpintis, peikiant dvarininkus už girių „pūstijimą" („A.", 1884 m., 93, 269 pusl.). nusiskundžiant sunkumais įsigyti miško (1884 m., 276 pusl.). ir dvarininkų su ūkininkais konfliktus dėl to ir net kilusius „mūšius" (Szviesa", 1888 m., 53 — 54 pusl.). Randame papeikimą ponų miškų šeimininkavimo: „Daugumas mūsų valdytojų girių nenor, nei nemoka žmoniškai apžiūrėti savo girios. Prireikus pinigų, nenumatydami verčios girios, paveda žydams, kurie nežiūri, ar tai bus smiltys, ar kalnas, ar upės krantas, viską perdėm, išpūstija, o ponas (daugiausiai girių naikina ponai) nei nemislija kaip nors atnaujinti iškirstą girią, pinigus pralėbavęs, parduoda daugiau ir t. t., žodžiu sakant, elgiasi taip, kaip galvijas įšokęs į javus. (Žiūr. straipsnį „Keli žodžiai apie girias", J o n s. „Szviesa", 1888 m., 194 pusl.).

E m i g r a c i j a. Lietuvių išeivybės klausimas buvo viena stambiųjų temų draudžiamojo periodo lietuvių periodinėje spaudoje. Jau 1884 m. „Auszroje" randame įspėjimą prieš „Baltijos Vestnesio" Amerikos gyrimą nekeliauti ten ir nenai-

kinti savo turto: „geriesiems geriausiai namie“, sako I. K. Sz., įspėjimo autorius („A.“, 148 pusl.). Panašią žinutę randame tų pačių metų „Auszroje“ (186) „V ė v.“, kur tarp kito ko nusiskundžia ir agentais, viliojančiais žmones į Ameriką: „Amerika, norėdama apgyvenamu padaryti savo tuščią kraštą, kur „velniai kumštimis mušasi“, prisiunčia į musų pusę prikalbančius prie kelionės paikus žmones, idant ten nuvažiavęs biednas žmogus ir negalėdamas jau pagrįžti, parsisamdytų dėl jų už prastą darbininką“. Randame „Auszroje“ nusiskundimų, kad žmonės, iškeliaudami į Ameriką, žemes atiduoda ant randos „ne savo broliams“, bet žydams, kurie superka taip pat iškeliaujančiųjų baldus, gyvulius ir javus“ (1888 m., 277 p.). Ir už emigraciją kliūva žydams, nes jie „prikalbinėją prie iškeliavimo, bemaž už dyką supirkdami galvijus, žemę ir padarynes“... (Ten pat, 320 pusl.). „D-ras J. Šliupas savo „Gromatose iš Amerikos“ (Auszrai“, 1884 m., 360 — 401 pusl. ir 1885 m., 22 pusl.) aprašo emigrantų kelionę ir jų atkeliavimą į Ameriką.

Emigracijos reikalas nemažiau rūpėjo ir „Szviesai“, kurioje randame jau ilgesnių straipsnių, nagrinėjančių emigracijos priežastis. Ks. V. straipsnyje „Žodis į tuos Lietuvininkus ir Žemaičius, kurie rengiasi į Ameriką“ („Szv.“, 1889 m., 97—103 pusl.), kuris baigiasi žinoma daina „Kur banguoja Nemunėlis“, iškelia daug klausimų, susijusių su emigracija. Visų pirma — kas važiuoja ir ko važiuoja? „O labai jaunų, bėgančių nuo kariuomenės, eina visai nedaug. Daugumas vis jau suaugę, pačiam drūtume vyrai. Kiti palieka pačią, vaikus irgi namus ir dausioja į Ameriką. Tikrai dausioja, nes patys nežino, ko tenai važiuoja... Taip kad dabar, gali sakyt, paplito pas mus lyg kokia liga, kuri taip veikia žmogaus protą, jog jisai čionai savo senoje tėviškėje nenurimsta ir bėga į Ameriką..., kur fabrikus turi įsitaisę dičturčiai, kurie samdo darbininkus, o patys nieko nedirba ir gyvena iš to, ką uždirba samdyti darbininkai. Darbininkai, pagal daugumą pinigų anam krašte, gauna menką mokestį, iš kurio niekuomet negali pralobti, o dirbt ant dienos reikia dešimts adynų“. Taigi, anot straipsnio autoriaus, emigrantai iškeliavę nieko nepelno, bet savo kraštą nuskriaudžia, nes „atminkime, kad kožnas, kurs važiuoja į Ameriką, iš namų pasiima, o kits tiesiog pasivagia mažiausiai šimtą rublių pinigų, o kiti išsineša ir po kelis šimtus. O vėl daugumas... išsikrausto iš Lietuvos pačiame stiprume amžiaus, taip tarp dvidešimt ir

trisdešimt metų. Taigi tokiu būdu išeina, taip, jog čion užaugęs ir suaugęs žmogus, kada galėtų atnešti daugiau naudos savo tėviškėje ir da, gali sakyt, visai neužsimokėjęs už savo užauginimą, ne tik ką pats išeina, tai yra išneša suimtą čionai sylą, ale išneša ir žiupsnį pinigų, kurių be to dabar Lietuvoje visai mažai tėra“... o „atsiuntimas (pinigų Aut.) visai yra nieks prieš tai ką išėjūnai išneša“.

Bet straipsnio autorius ieško toliau dar gilesnės emigracijos žalos ir ją suranda: „Dabar jau Lietuva drūčiai jaučia vaisius išėjūnystės. Pinigų nėra — žemė eina pigyn, darbininkų per mažai — šeimyna brangu, o ant galo amerikonai, pasijungę žemaičius ir lietuvninkus ir išėjūnus iš kitų žemių, su pagelba visokių mašinų apdirba puikiai ir pigiai savo laukus ir pristato per mares į Europą savo javus pigiau, nekaip Lietuva su Žemaičiais. Už tai gi, jeigu katra žemė (kaip dabar Vokiečiai) pikta su Maskolium, tai gal uždėt sunkius muitus ant mūs javų, nes jie gauna kiek reikiant javų iš Amerikos. Visi dabar jaučiam Vokiečių muitus ant mūsų javų, apie tai nėr ką daug kalbėt. O tai vis darosi dėka išėjūnystei, kaip iš Lietuvos, taip ir iš kitų žemių“.

Baigdamas straipsnį, autorius ragina geriau imtis kokio „remesto“ ar „kupčystės“.

Paskutiniame 1890 m. „Szviesos“ numeryje M. Ragis straipsnyje „Didžiosios mūsų slogos ir ką mums reikia daryti“ pasisako ne tik prieš emigraciją į Ameriką, bet ir į Rusijos miestus, „kur jauni išėjūnai visiškai pamiršta bažnyčią... prijungsta prie karčiamų ir kitų paleistuvysčių namų, o po tam pamiršta visiškai savo tėvų kalbą; ant galo daugumas apsimislija apsipačiuoti“ su svetimtautėmis. Tame pačiame straipsnyje autorius gana plačiai nagrinėja ir emigracijos priežastis ir jų pašalinimo būdus. Iš teviškės iškeliauja „todėl, jog ūkė daugiaus rankų saviep nebegali sutalpinti, kiek ana dabar jų sutalpina, o skaitlius mūsų krašto žmonių kasmet vis eina didyn ir, kaip rodo statistika, kasmet skaitlius vienų lietuvių tikrojoj Lietuvoj pasididina ant 40 tūkstančių žmonių. Taigi ūkininkai, tie svarbiausieji mūsų krašto darbdaviai, ar jie būtų dvarponiai, ar kiemonys, daugiau žmonių pas save ant darbo nebgali sutalpinti“.

„Prekystė yra svetimtaučių rankose, o ypač žydų, kurie nė vieno lietuvio nenori pas save priimti, ir nepriima... Kad

prekystė būtų mūsų rankose — tada iš prekystos gražiai mūsų krašte galėtų pragyventi... 300 tūkstančių lietuvių, kurie šiandieną yra priversti slankstytis po svetimas kertes... Taigi, idant mes pats ir mūsų vaikų vaikai svetur badu nestiptų, o taip pat Dievo ir savo krašto su tėvų kalba neišsižadėtų, tai kožnas, kaip sumanydamas, tur stengtis praplatinti ir sudrūtinti lietuvių prekystą... Teip liepia mums daryti ne neapykanta kitų tautų, bet pats protas, pats savo krašto, savęs ir savųjų žmonių nuo baisiųjų vargų apgynimas" (212 pusl.). Taip pat lietuviai daugiau turėtų verstis amatais ir pramone, gauti teises pirkti daugiau kaip 50 dešimtinių žemės, turėtų būti prileidžiami į „urėdninkus", o kadangi „maskoliai lietuviams Lietuvoje vietų neduoda, taigi tėvai, savo vaikus mokindami, taip pakeravokite ir pamokykite, idant jie suaugę potam nereikalautų vietos nuog Maskolių vyriausybės ieškoti, nes ana ant jų nesusimils, ir norints jie badu stiptų, tai ir tada vietos Lietuvoje neduos. Kunigai, daktarai, raštininkai geri meisteriai ir t. t. gal sau duoną ir be maskolių padėjimo užsidirbti — tai ant tokių lietuviai tur savo vaikus auginti" (228 p.).

Iš viso to, kas „Auszroje" ir „Szviesoje" buvo rašyta apie emigraciją, matome daugiausia pastangas sulaikyti lietuvius gimtoje šalyje, neleisti jiems ištirpti svetimtaučių jūroje. Tačiau ne vien tik tas joms rūpėjo. Labai nepalankiai buvo žiūrima ir į svetimšalių darbininkų plūdimą į Lietuvą įvairiems darbams. Štai „Auszros" 1884 m. 269 pusl. skaitome apie įgabentus latvius ir gudus darbininkus miškų darbams: „Lietuvoje ir Žemaičiuose turime daugybę vargšų, tik - tik badu nemirštančių; reikėtų — o ir būtų galima tokiems vargšams suteikti uždarbį ir pelną, taigi duoną. Pardavikai girių turėtų apie tai pasirūpinti; bet šiandieną jie to nedaro... Nevėlijame savo broliams latviams neigi baltrusiams nieko pikto tai rašydami, nes jie čia ir nėra kalti, bet peikiame diduomenę, kuri nenori atminti tai, jog ir mūsų pačių kampe daug darbininkų susispaudę konkariuoja be duonos".

Ten pat (271 pusl.) randame nusiskundžiant, kad Kauno tvirtovės darbams gabenami „būriai darbininkų iš Maskolijos. Gailu! Jeigu vietiniai gyventojai skundžiasi, kad nuo jų atstoję darbininkai bėga uždarbiauti prie pilies ir jeigu jie nebegali gauti darbininkų dėl savęs vien per neišgalę mokėti „baisiai ibringusias algas, tas todėl nebuvo galima pargabenti ar iš

Žemaičių ar iš Suvalkų rėdybos norint pulkus lietuvių darbininkų; juk čia vietomis bernai per metus teturi uždirbę 10 — 15 rublių, o merginos tiktai 5 — 8 rublių".

Karčiamos — senas Lietuvos kaimo ekonominis, kultūrinis ir moralinis šašas nuo senų laikų, gana dažnai liečiamas „Auszroje" ir „Szviesoje", iš dalies drauge su blaivybės propaganda. Ir čia tenka pasisakyti gana griežtai prieš žydus šinkorius. Ypač sodžiuose.

1884 m. „Auszroje" (190 — 191 pusl.) Gužutis rašo: „vyriausybė, norėdama numažinti girtuoklystę, uždėjo ant arielkos brangų mokestį, arba akčyzą, ir išdavė sykiu įstatymą, kad šiukštu be ūkininkų valios nebūtų įsteigtos karčiamos po kaimas ir mažus miestelius. Vienok visi tie įstatymai mažai atnešė naudos, o tai iš priežasties neišminties ir pasileidimo ant girtybės mūsų ūkininkų artojų, katrie už keletą stiklelių šnapso išduoda žydams raštus ant įsteigimo naujų karčiamų; taipogi kas iš gaspadorių tur kokią atliekamą trobelę, tuojaus žydą įleidžia, katras tenai pardavinėja arielką be vyriausybės žinios. O kad akčyzės sargai žydo nesučiuptų, patys ūkininkai arielką kavoja... karčiamų skaitlius prie didelių kelių, rods, numažėjo, bet mažų karčiamėlių priviso kaip tarakonų užpečyje. Visur po kaimas, viensėdžius, krūmus ir antkelius gyvena nususę žydai, katrus badas išvarė iš miesto ir katrie čion, tručydami žmones šnapsu, gauna gerą plutą duonos... tie sukčiai nesidrovi pridėti vandenio prie arielkos, o dėl pridavimo anai tvirtybės primaišo vitrijolijos ir kitų nuodų, baisiai sveikatai kenkiančių. Žydas niekados nemoka arendos gatavais pinigais, bet atkiša arielką, mėsą kokių padvėsusių gyvulių ir kitais niekniekiais, be katrų pigiai galėtumėme apsieiti. Kad neturėtume taip arti karčiamų, tankiai galėtumėme apsibusti be arielkos, o taipo ir grašis būtų skalsesnis, o labiau nusimažintų vagystės ir visokios nedorybės. Dabar bernas girtuoklis ar merga vagilka, o tankiai ir bobelė pasileidusi ant girsnavimo, pagriebę ką iš namų, tuojaus nuneša pas Maušą; tasai, viską meilingai priimdamas dar pamokina, kaip vogti, o tuomi išveda iš kelio ne tiktai žmones augusius, bet ir mažus kūdikius. Prie to daugel atsiranda žydų, turinčių sutartis, su vagimis ir padedančius aniems išvesti ūkininkų arklius".

Plačiai pradėta vyskupo M. Valančiaus blaivybės propaganda nepatiko šinkoriams, kurių tuo buvo užgaunamas ki-

šenius. To atgarsį matome ir „Auszroje“ ir „Szviesoje“. I. S. Aužuolaitis korespondencijoje iš Vilniaus rėdybos sako: „Žydai dideliai siunta ant kunigų, kurie skelbia blaivybę. Prie to, kad pasisuko tame kampe „Lietuvos bičiulis“, kur yra patalpinta juokdariška „žydų rauda“, žydai ėmė vyresnybei skųsties, kad kunigai norį žmones prieš juos sukeldinti. Galima numanyti, jog ne be reikalo žydai kelia taip didelį trenksmą: jie patys sakosi, kad, ėmus garsinti blaivybę, uždarbio jie prakišę į 50%“. („Auszra“, 1884 m., 272 pusl.).

„Szviesoje“ (1890, 181 pusl.) skaitome eilėse:

„Sako Ickus: „Bloga diena!
Tai kunigai tą padarė,
Kad karčiamoj nėr nė vieno, —
Už arielką labai barė“.

Karčiamos buvo teisingai laikomos viena stambiųjų priežasčių ūkininkų smukimo ir „iš namų išvarymo“. „Kur tik pažvelgsi, visur karčiamos, visur sūnūs Izraelio laikina savo auką ir be jokio sunkaus darbo vaisinasi be galo, o mūsų duonadaris kas metą vis labiaus ir labiaus skursta. Prie senojo netikusio vedimo ūkės neleidžiančio pagerinti žemę ir tokiu būdu išgauti iš jo daugiaus naudos, nesant jokių dirbtuvių, nesigriebiant prie prekionės ir amatų, o augant be galo visokiems mokesčiams, gyvenimas tampa kas meta sunkesniu. Žemė išduodama vaisius ir negaudama nė jokios spėkos, vis kūsta, o surinktieji vaisiai už arielką tenka žydui“ („Auszra“ 1885 m., 393 pusl.).

Karčiamos tais laikais ūkininkui pavaduodavo ir kredito įstaigą, pirkdavo iš jo produktus, slapčiomis nuo vyro viliodavo iš žmonos ūkininkės įvairius produktus už išlaidas, nežinomas vyrui. Visi tie dalykai gyvai aprašyti „Dainoje apie Pipiriškius“ (1890 m. „Szv.“, 79 — 82 pusl.).

.. Visi dainuoj' karčiamėlėj',
Gerdami sav arielkelę.
Nė užkando jiems nereikia,
Vieni baras, kiti keikia.
Viens da daugiau šnapso prašo,
O kits trečiam žandus tašo.
.....
Šlioma atlanko tankiausiai
Gaspadorius turtingesnius...
Kas ir pinigų netenka,
Ir tam Šlioma paduoda ranką.
Šlomas sako: „Imk ant bargo,
Juk da tu neturi vargo,
Kaip kalėdodams važiuosiu
Ką turėsi, tai man duosi,
Ar grūdų kokį maišiuką,
Arba ant mėsos veršiuką“.

Taip vėl vyrai šnapsą trenkia,
Prastų metų, neprivargia...
Šloma tankiai kalėdoja
Ir visus kampus iššluoja,
.....
Kad pavasaris atplaukia,
Visi graudžiai duonos šaukia.
Reikia Šlomo vėl prašyti
Ir, ką turint, užstatyti.
Šloma pinigų neprašo
Tik į knygeles užrašo.
Pavasaris, kaip ateina,
Nieks pas mane tuomet neina,
O rudenį bam bam giedu
Pilna karčiama susiedų!
Tą syk ir mėsos aš turiu,
Visko pilna, kur tik žiūriu.
Tuomet ir žąselę gaunu„
Už bargavimą išraunu.
.....
Už skolas gaunų kviečiukų,
Pigiai perku ir rugiukų.
Su sėmenims kupčiavoju,
Ant tų daugiau naudoju!"
Atneš sėmenų gorčelį,
Atiduok už kvatierkėlę.
Sore, pridėk dar bulkelę,
Juk jinai gera žmonelė.
Prašom sėsti, kaimynkėle,
Ar neturi kiaušinėlių?
Nebijoki, mano miela,
Pas manę yra gerą tyla,
Tik atneški kuogreičiausiai,
O arielkos visad gausi".

Karčiomoms su jų piktybėmis pašalinti siūloma ne tik laikytis blaivybės, bet ir steigti „katalikiškas gaspadas", „kur pakeleiviai galėtų pasilsėti, arklius paliuobti ir šnapselį, alaus atsigerti, arba arbatos. Tada ir nevienas mūsų krašto žmogus galėtų sau duonos kąsnelį užsidirbti, dabar gi viskas yra žydų rankose. Žydas į sodžių įleistas— tai verdenė visokių nelaimių ir paleistuvysčių: jis prikalba patylai šeimyną šį tą nuo gaspadoriaus arba gaspadinės pavogti ir jam atnešti, už ką jis niekaniekiais, kaip tai saldumynais, arielka, arba taboka, atsilygina. Toks po avelės kailiu į sodžiu įleistas vilkas vaikus išmokina nuo savo tėvų vogti ir anų neklausyti, o karta's tai dar ir ant žmogžudystės savo svečius prikalbina"... („Szv.", 1890 m., 61 pusl.). Kad karčiamos mokydavo vaikus vogti nuo tėvų javus, rodo ir korespondencija iš Liudvinavo: „taigi stoka pinigų ant girtuoklystės prispyrė vaikinus varyti turgų tėvų javais. Kaip tik tėvai kur nors iš namų išvažiuoja, jau juod. ar rudbarzdis (šinkorius Aut.) tai žino ir atvažiuoja; jam žinoma į vežimėlį javų prideda, ir keliu girdėti tik barškėjimas vežimo ir begalinis ojo ojo". („Szv.", 1887 m., 154 pusl.).

Bylinėjimasis. Ir šią mūsų kaimo rykštę randame liečiamą ir „Auszroje" ir „Szviesoje". Bylinėjimasis atsiranda dėl dalių, „o bylos už žemę brangiai kaštuoja, labiausiai dėl to, kad lietuviai, nemokėdami maskoliškai, negali nei įstatymu nei sūdu suprasti. Taip tai už lopą žemės pakrečia ir viena ir antra bylinėjantisi pusė po 150 — 400 r. Iš to kyla baisus

nususimas, suirimas ir įbridimas į skolas“ („A.“, 1884 m., 157 p.). Bylos kyla su dvarininkais dėl servitutų: „Daugiur del tokių tai ganyklų žmonės yra pakėlę bylą prieš ponus. Vienur ar kitur būk ponai norėję geruoju sulygti su žmonėmis, bet žmonės perdaug reikalavę; neduodant to, ko žmonės geidavo, žmonės pakelia bylą, ir prašo vyresnybės, kad jinai išvestų rubežių tarp žemės ponų ir žmonių. Ponai šneka, kad vyresnybė nenori galutinai atskirti žemę ponišką nuo žmonių žemės, ir tai dėl to, kad nesimažintų vaidas jų tarpe“.

Stipriai būdavo nupeikiamas bylinėjimasis dėl menkniekių. Balandis straipsnyje „Iš šalies žiūrint“ rašo: „Miko žąsys nespėjo įeiti į Raulo avižas — Raulas, sutaksavojęs avižas, pukšt Miką į sūdą; Raulienė išplūdo Mikienę, ir jos į sūdą“ („Szv.“, 1888 m., 7 — 13 p.). O iš to naudojasi visoki „provų — žinūnai“.

Ūkių skaldymas — jau aušrininkams kėlė baimės. J. Szl. rašo („A.“, 1884 m., 158 pusl.): „Taip tai apsižvalgę matome, jog vienur plinta bežemystė, o kitur didžiukystė. Toks padarymas negali atnešti nieko gero ūkei“. Tas pats asmuo (D-ras J. Šliupas) ragina ponus „nutildyti jų geismus“ — laisva valia duoti žemės mažažemiams; „tuomet nebūtų tiek pakerštavimo ant ponų“ („A.“ 1884 m., 177 pusl.). Ūkių skaldymas veda į bylas, į negalėjimą išsimaitinti — elgetavimą ir vagystes, — štai priežastis susirūpinimo tuo reikalu.

Elgetavimas — socialinis neaprūpinimas ir apsimetimas taip pat nebuvo užmiršti. 1886 m. „Auszróje“ Antanas iš Bugnų korespondencijoje iš Vilkaviškio pav. vaizdžiai aprašo elgetas apsimetėlius: „Krūvos jaunų vaikinų (Alvite per šv. Oną), grepšiais apsikarstę, susėdę pakelėje, juokus tik dirba: užkabinėja kiekvieną merginą, praeinant pro šalį, pamatę bet ateinant senesnius žmones, ištiesia rankas, akis pakelia į dangų ir iš augšto surinka: „O broliai, seserės, susimylėkit ant manęs Lozoriaus!“ Nieko negavęs užbaigia savo prašymą: „Kad juos velniai“ (188 — 189 pusl.).

Mikutis 1887 m. „Szviesoj“ straipsnyje „Mūsų ubagai“ gan plačiai nagrinėja „ubagų klausimą“ Lietuvoje ir siūlo skirti „tikruosius“ ir „netikruosius“ apsimetėlius elegtas, kurie sudarą tikrą „Dievo rykštę“. Pirmiesiems reiktų latvių pavyzdžiu steigti valsčių elgetynus, o antruosius visokiais būdais naikinti: „Išnaikinę tokius ubagus, būsime atvangesni, kad nesival-

kios po sodžius ir negalės peržiūrėti visų mūsų pakraščių, o po tam mūsų apvogti“ (137 — 142 pusl.).

Keliai — liečiami sąryšyje su dvarininkų nenoru taisyti juos („A.“, 1884 m., 186, 272 pusl.).

Jomarkai ir turgus nupeikiami dėl laiko gaišinimo: „Yra ir tokie, kurie atvažiavę į miestą ir atsivežę kokį kartuką parduoti, sėdi be reikalo nuo ryto iki vakarui save gaišindami ir gyvulį vargindami, ir visus pinigus, ką už kartuką gavo, išleidžia“ („Szv.“, 1888 m., 50 pusl.). Nurodomos ir savotiškos jomarkų atsiradimo priežastys: „Žydai sutaria su bulmistru, tai už tai ir jomarkų daug. Juk tai vis tik šioks toks pelnelis: kelias dešimtis rublių surenka už muitą, žmonės pardavė ką nepardavė, visai tušti namo nevažiuoja; beveik kožnas išsimeta po puskvaterkę, kits neiškenčia pyrago svarą kitą nesuvalgęs... o namon vos vidunaktį paspėja sugrįžt“ („Szviesa“, 1890 m., 59 p.).

Technikos klausimai jau rūpėjo „Auszrai“. Joje randame straipsnių „Medega statant trobas“, paskui straipsnių „Iš gaspadorystės“ — bitininkystės, veterinarijos ir t. t. Žemės ūkio pasimokyti siūlo neiti į Rusų ūkio mokyklas, bet praktiškai mokytis žemės ūkio Prūsuose ir Kurše („Szv.“, 1890 m., 161 — 167 pusl.).

„Auszrai“ labai buvo mielas ir sveikintinas lietuvių pasižymėjimas technikoje, nors ir nedideliais išradimais, arba net abejotinos vertės. Svarbu buvo, kad lietuvis imasi to darbo. Štai Trupinėlis — Petras Arminas džiaugiasi, kad „prastas, nemokytas ūkininko sūnus ponas Blažaitis, įsižiūrėjęs į geležinę kuliamąją mašiną, padirbo tokią pat lygiai iš medžio su prastesniu išmislu (mekanizmu)“ („A.“, 1884 m., 273 pusl.). Arba, K. Vanagėlis apgailestauja, kad „žinomas Marijampolės išradėjas“ — mėgėjas Bukavietis negavo Petrapilyje patento savo išradimams: „Ir mūsų labdarys visos žmonijos turėjo dūsaudamas grįžti namon, nes tiek negalėjo užmokėti“ („A.“, 1885 m., 359 pusl.).

Tad ir suprantama. Jei koks nors lietuvio išradimas būtų nepaprastas, tai tas pakeltų ir lietuvių ekonominę būklę ir išgarsintų jų vardą pasaulyje. O tas labai rūpėjo „aušrininkams.

Ekonominė aktualija, t. y. įvairūs kasdieniniai ūkio gyvenimo reikalai, taip pat rasdavo vietos ir „Auszroje“

ir „Szviesoje“. Štai sena lietuvių bėda — kiaulių eksporto klausimas į Vokietiją ir jo trukdymai iš vokiečių pusės: „Prūsų įsakyme (1883 m.) buvo pasakyta, kad neleisti kiaules iš Rusijos vežti per sritis, arba apielinkes, Karaliaučiaus ir Gumbinės. Tas įstatymas labai numažino prekį kiaulių, kurias augino tyčiomis tai lietai gyventojai Kauno ir Suvalkų gubernijų ir turėjo nemažą pelną; dabargi staigu uždarbis iš tos pusės nutrūko, kiaulės atpigo, ir žmonės turi nemažą trotą... Priežastis, arba proga, užginti buvusi trikinų liga, bet tikriaus sakant, bene tiktai priauginimas apstaus būrio kiaulių pačiuose Prūsuose“ („A.“, 1883 m., rašo J. Gailutis — Spindulis).

Žinutė, kaip matome, galėtų visiškai tikti ir į paskutinių metų lietuvių laikraščius, nors jau po to praėjo ir daugiau kaip 50 metų.

Taip pat liečiama ir antra lietuvių bėda — javų atpigimas. Ligi 1867 metų Vakarų Europą kviečiais aprūpindavo beveik vien buv. Rusų Imperija ir Rumunija. Nuo 1873 metų į Europą vis daugiau pradeda gabenti kviečių transporto technikos pažangos dėka Amerika. Ir jau 1877 metais Amerikos javų importas praneša Rusų javų importą. Dėl to Europos gaminamų javų kainos nukrito. Tą turėjo pajausti ir Lietuva. Iš čia ir nuolatiniai nusiskundimai pigiomis javų kainomis. Prie to prisidėjo ir Vokiečių įvesti muitai Rusų įvežamiems javams. Štai Balandis — Vl. Mačys 1888 m. „Szviesoje“ 45 pusl., straipsnyje „Apie javų atpigimą“ rašo: „Javai atpigo, nėra iš ko skatiko padaryti, girdi iš visų pusių. Su kuom tik šnekėsi — vis tą patį girdi; ką šnekės, nešnekės, o vis pasakys, kad javai pigūs; kitas pasakęs, kad javai pigūs, prideda dar, kad dabar margas lauko beveik neišsimokąs ir ūkininkams bėda esanti“. Nurodomos ir to atpigimo priežastys — Vokiečių ir Rusų muitų varžytynės, užjūrio javų konkurencija, žemės ūkio intensyvėjimas.

Panašų straipsnį randame ir 1890 metų „Szviesoje“ — J. Aitis (J. Staugaitis?) rašo: „Nupuolimas prekių ant javų paskutiniuose metuose padarė didelį nusiminimą artojų luome... Da neseniai, metų dešimts atgal, kada buvo geros prekės ant kviečių, rugių, avižų, tada geras užderėjimas nešė apščius išmintus gaspadoriams. Užderėjus gerai vienus metus, ūkininkai išsimokėdavo skolas ir ne su tuščiu delmonu laukė naujų javų. Gyvulių buvo laikoma gana daug. Dabar ne taip:

prasti užderėjimai atsitinka vis tankiaus ir tankiaus, o jei užderės — pigu. Parduosi atliekamus javus, išmokėsi algas, mokesčius, — beveik nieko nelieka. Beveik niekur dabar, nerasi to ištekliaus, kuriom kitą syk galėjo pasigirti mūsų artojas" (11 pusl.). Ir šis straipsnio autorius ieško to reiškinio priežasčių ir būdų jam pašalinti (žemės dirbimo išlaidų mažinimą, derliaus didinimą).

O štai ir kova su „liuksusu". 1888 m. „Szviesoje" Panoviškis sako: „Nešnekant jau apie degtinę, alų ir tabaką, ant kurių žmonės be reikalo išmėto daug pinigų, apie tai visi žino, priminsiu brangias parėdnias, taipgi bereikalingas; ale su parėdnėmis tai dar tiek to, juk nelabai būtų dailu, kad žmonės sukretę vaikščiotų: tik tiek šneku, kad nesitaisytų perdaug parėdnių, ypačiai brangių, kaip tai tankiai daro moteriškės ar del padabinimo pačių savęs, ar dukterių. Žinau tokią žmoną, kuri gyvenus ant 120 margų gero lauko, visą uždarbį spėdavo praleisti ant taisymo parėdų del savęs ir dukters; o kaip duktė tekėjo, tai turėjo pasiskolinti nuo kaiminkos pinigų ant cukraus" („Nepirk to, ko nereikia", 149 pusl.).

Iš kitų aktualių ūkio klausimų, be jau minėtų anksčiau ir kalbant kitais klausimais, randame nusiskundimų blogu laivininkystės tvarkymu Nemunu („Szv.", 1888 m., 152 p.), prekių falsifikacija („Szv.", 1890 m., 22 pusl.), žydų apsigyvenimu sodžiuose, arklių pirklių „sindikato" sudarymu („Szv.", 1890 m., 25 — 26 p.).

Pažymėtinas taip pat dalykas, kad „Szviesoje" jau randame skelbiant prekyviečių kainas (Tilžės, Karaliaučiaus, Klaipėdos), vadinamas „turgaus prekia", ar „turgaus prekios", tiesa, ne kiekviename numeryje. Bet pats tas faktas jau rodo „Szviesos" tam tikrą suekonomėjimą, kuo ne visados galėjo pasigirti visi laikraščiai atgavus spaudą ir net nepriklausomybės laikais.

Taip pat „A". ir „Szv." randame ūkio aprašymų. J. Szl. duoda ištrauką iš Guagnino (pirmą sykį išspaudintas 1584 m. Frankfurte) senovės žemaičių ūkio aprašymą; taip pat randame Prūsų ūkininkų aprašymą, arklių parodos Kalvarijoje (Szv.", 1888 m., 24 pusl.), lietuvių statistika.

Baigiant kalbėti apie „Auszros" ir „Szviesos" ekonomiką, tenka iškelti vienas klausimas, kuris dažnai figuruodavo kalbant apie vieną ar kitą ekonominį dalyką — tai klausimas dėl

santykių su žydais. Tais aikais dėl verslo ypatybių žydų tautos žmogus buvo sinonimas sukto karčiamniko - šinkoriaus, demoralizuojančio ir naudojančio apylinkinius ūkininkus, sukto krautuvininko, palūkininko, faktoriaus, gyvulių bei javų supirkinėtojo, kuris visokiais galimais būdais stengdavosi „įgriebti" ūkininką, nes kitų pragyvenimo šaltinių sugrūstas į „čertu osedlosti" neturėjo. Lietuvių kultūrai žydai buvo svetimi, lietuvis ūkininkas — jiems buvo tik „gešefto" objektas. Todėl ir suprantama, kad auszrininkams ir szviesininkams rūpėjo, pirma, apginti ūkininką nuo naudojimo, antra — skatinti lietuvius verstis pelningesniais verslais, nes „be turto nėra šviesos, o be šviesos patriotizmo" („A.", 1885 m., 394 p.). Šioje plotmėje ir turėjo kilti daugiausia idėjinis konfliktas su žydais. Žydai šinkoriai buvo nepatenkinti kunigų skelbiama blaivybe. „Krikščioniškų" kromų steigimas jiems taip pat turėjo įvairyti baimės dėl didžiausio jų duonos kąsnio paveržimo, nes kam kitam jie nelabai buvo ir tikę. Žydų skurdą ir jų kovą dėl būvio labai aštrino ir nepaprastas jų vislumas. Todėl ir supantami darosi konfliktai įsteigus „lietuvišką kromą", ar „bendrovę. (Nereikia manyti, kad tokie konlfiktai su krautuvininkais ar tarpininkais būtų specifiniai tautinis lietuviškai žydiškas reiškinys). Yra tai visuotinis reiškinys. Apskritai, užgavus tarpininkų ar krautuvininkų kišenių, vartojamos tos pačios priemonės. Tie konfliktai su žydais neturėjo specifiškai antisemitinio pobūdžio, bet išėjo iš gyvų lietuvių, kaip tautos, interesų. P. Liūtas „Szv.", „Apie tautišką idėją" (1890 m., 166 pusl.) pripažindamas, kad „abelnai reikia atsiminti, kad tarp žmonių viešpatauja teisybė ir teisingumas ir draugija eina pirmyn, kada joje viešpatauja liuosybė ir lygybė". Tačiau „žmogus turi pripažinti kitam kas teisinga, bet ir savo teisinguose reikalavimuose neapsileisti, kad nebūtų nuskriaustas". (Ten pat). Tą pat randame išreikšta ir P. Liūto jau pirmiau cituotuose žodžiuose: „Tiesa, mes negalime suvis paveržti prekystę ir amatus nuo žydų, bet tai būtų ir del mūsų nenaudinga, nes mes negalime iš sykio varyti visą prekystę, kokią varo žydai; ant galo tai būtų ir neteisas darbas; bet mums to nei nereikia. Tegu jie sau užsiima prekyste ir amatais; bet ir mes galime" („Szv.", 1887 m., 53 p.). Taip pat ir Gimžauskas sako: „Kožnae, kaip įmanydamas, turi stengtis praplatinti ir sudrūtinti lietuvių prekystą... Taip liepia mums daryti ne neapykanta kitų tautų, bet pats protas, pats savo

krašto, savęs ir savųjų žmonių nuog baisiųjų vargų apgynimas“ („Szv.“, 1890 m., 212 pusl.).

Krūvon suėmus visa tai, ką „Auszra“ ir „Szviesa“ yra davusios ekonominiais klausimais, gauname gana pilną pobaudžiauvinio ir polenkmetinio Lietuvos ūkio vaizdą: sodžiuje matome ūkininkus su bežemiais ir mažažemiais dirbant žemę gana atsilikusiais būdais, skaldančius kartais savo tėvų paliktus ūkius tarp brolių ir seserų ir dauginančius bežemių kadrus; klaikus politinis režimas neduoda pasireikšti laisviau ūkiškai kūrybai — ir gyventojų prieauglius verčiamas emigruoti; nesureguliuoti juridiniai santykiai su dvarininkais verčia ūkininkus pradėti su dvarininkais nebaigiamas bylas; dvarininkai lenkai priblokšti įvairių persekiojimų po nesenai buvusio sukilimo, taip pat nejaukiai jaučiasi — gyvena daugiau iš to, ką turi (naikindami be gailesio turimas girias), o ne iš gryno ūkio pelno.

Ir ūkininkams ir dvarininkams suduoda didelį smūgį Vokiečių ir Rusų muitų varžytynės numušdamos žemės ūkio produktams kainas, taip pat javų pigumas pasaulinėje prekyvietėje del transporto priemonių technikos patobulėjimo ir tuo priartėjimo prie Europos milžiniškų užjūrio javų išteklių. Visus sodžiaus gyventojus, ir ūkininkus ir dvarininkus, bernus ir mergas, tiek, kiek jie ką perka, aprūpina krautuvininkai, tarpininkai, šinkoriai žydeliai, kurie suktomis priemonėmis stengiasi iš jų ką galėdami ištraukti — ar tai būtų superkamos ar parduodamos prekės, ar skolinami pinigai ar šinkuojama karčiamuose degtinė. Bet ir jų būklė pasunkėja uždraudus laikyti karčiamas sodžiuose, pradėjus blaivybės platinimą.

Lietuvių krautuvininkų, amatininkų ar pramoninkų, ar net šinkorių, kurie taip būtų reikalingi platinti spaudai, kaipo tautinio susipratimo įrankiui, kaip ir nėra. Jų nesant, nėr kam ir palaikyti materiališkai lietuvių spaudą. Lietuviai — daugiausia ūkininkai, be tautinio susipratimo ir apšvietimo — vargsta, skursta naudojami ne tik krautuvininkų, tarpininkų ir šinkorių, bet ir Rusų valdininkų kyšiais, klastingų „pisorių“ ir kitų apgavikų.

Savaime suprantamas dalykas, kad tokia liūdna lietuvių būklė turėjo atkreipti į save lietuvio inteligento patrijoto akį ir diktavo atsakymą: norint tautiškai ir kultūriškai pakilti, reikia stengtis stiprėti ekonomiškai. O tam nepakanka vieno tik

žemės dirbimo. Šalys ir tautos, kurios verčiasi prekyba ir pramone, stovi aukščiau. Lietuviams reikia griebtis prekybos, pramonės ir amatų, nes tik jos gali aukščiau pakelti tautą kitų šalių tarpe. Tokia idėja nėra tik auszrininkų idėja. Tai senųjų merkantilistų idėja, atsiradusi baigiantis viduramžiams kartu su „tautos", kaip tam tikro vieneto interesais, o vėliau — XIX a. pirmoje pusėje — atgaivinta romantikų, o ypatingai vokiečių ekonomisto F. Listo su jo „Nationale System der Politischen Oekonomie" (1841 m.).

Ir norint auszrininkų ekonomiką įsprausti į didžiausias ekonominės politikos bei idėjų sroves, tektų pavadinti ją tautiniu neomerkantilizmu. Deja, turint labai maža įtakos faktinei ekonominei politikai dėl neturėjimo savo rankose valstybinio aparato, tikslingiausia būtų pavadinus platonišku tautiniu neomerkantilizmu.

Tiesa, negalime pasakyti, kad auszrininkų ir szviesininkų savo lietuviškos prekybos, pramonės bei amatų skatinimas teturėjo grynai platoninį pobūdį. Be abejo, jų tokia politika paskatino vieną kitą lietuvį griebtis prekybos, kurti bendroves, bet neturint valstybinio aparato savo rankose, jų idėjų platesnė įtaka Lietuvos ekonominiam gyvenimui buvo labai maža.

Auszrininkų ir szviesininkų didelis yra nuopelnas tas, kas jie pirmieji iškėlė daug „amžinų" skaudžiųjų Lietuvos ūkio problemų, tas problemas laikė arti sau prie širdies ir sirgte jomis sirgo. Ir po jų, draudžiamojo periodo laikais, vargu bau kas geriau tą padarė.

Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto leidiniai.

I.

Teisės Mokslų Biblioteka.

1. *v. Gareis Karl*, **Teisės enciklopedija ir metodologija.** Su prof. *P. Leono* prakalba. 1924 m., 65 p.
2. *Leonas Petras*, prof., **Teisės enciklopedijos paskaitos.** 2 leid. 1931 m. 263 p.
3. *Leonas P.*, prof., **Teisės filosofijos istorija.** 1928. VIII. + 429 p.
4. *Mačys Vl.*, prof., **Civilinio proceso paskaitos.** 1924 m., 448 p.
5. *Stankevičius V.*, doc., **Baudžiamoji teisė.** 1925 m., 292 p.
6. *Gumplowicz L.*, **Sociologijos pagrindai.** Vertė *A. Janulaitis*. 1929 m., XIX+343+VIII
7. *Jaščenka A.*, **Tarptautinės teisės kursas,** I t. Konstitucinė tarptautinė teisė 1931 m. XVIII + 7?3 p.
8. *Olivier-Martin*, **Prancūzų revoliucija ir korporatinė organizacija.** 1931. 16 p.
9. *Girard*, **Romėnų teisė, t. I.** Vertė *A. Tamošaitis* 1931 m. IV + 492 p.
10. **Europos valstybių konstitucijos.**
11. **Lietuvos Žydų seimai XVII — XVIII amž.**
12. *Lappo J.* **Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos.** 1932 m. IV + 172 p.
13. *Brunner K.* **Trumpa Vokietijos teisės istorija.**
14. *Lappo I.* **Iš Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo istorijos XVI amž.** 1932 m. 27 p.
15. *Beccaria C.* **Apie nusikaltimus ir bausmes.**
16. *Lappo J.* **Iš vyriausiųjų Lietuvos suvažiavimų istorijos XVI amž.** 1932 m. 43 p.
17. *Girard.* **Romėnų teisė, II t.**

II.

Ekonominių Mokslų Biblioteka.

1. *Moravskis A.*, doc., **Lietuvos finansai I.** Mokslas apie valstybės išlaidas ryšy su Lietuvos biudžeto formavimusi ir vystymusi. 1925 m., 136 p.
2. *Moravskis A.*, doc., **Lietuvos finansai.** II dalis. 1925 m., 158 p.
3. *Pokrovskis N.*, prof., **Finansų mokslo pagrindai.** 1926 m., 522 p.

4. *Tugan-Baranovskis M.*, prof., **Politiškosios ekonomijos pagrindai.** Vertė doc. *P. Šalčius.* 1923 m., 329 p.
5. *Weber M.*, **Ūkio istorija.** Vertė *J. Pajaujis.* 1929 m., 308 p.
6. *Conrad J.*, **Politinės ekonomijos vadovėlis.** 1929 m., 188 p.
7. *Šalčius Petras.* **Kooperacija.** 1931 m. XII + 358 p.
8. *Eulenburg Franz.* **Ekonominė politika ir užsienio prekyba.** Vertė *J. Pajaujis.* 1931 m. XII + 487.
9. *Cassel Gustav.* **Teoriškoji socialekonomija.** Vertė *P. Šalčius* 1931 m. VIII + 616 p.
10. *Oncken August.* **Politinės ekonomijos istorija.** Laikai prieš Adomą Smithą.
11. *Gide Charles* ir *Rist Charles.* **Ekonominių teorijų istorija.** Nuo fiziokratų ligi mūsų dienų.

III.

Teisių Fakulteto Darbai.

I. tomas. 1924 m. red.: doc. *A. Rimka.*

1. *Leonas P.*, prof. — **Kolektivizmo pradas Lietuvos civilinės teisės novelėse.**
2. *Maćys Vl.* — **Socialinis teisių mokslo tikslas ir mūsų žemės reformos įstatymas.**
3. *Rimka A.* — **Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos metų.**
4. *Šalčius P.*, doc. — **Koperatyvų įstatymai:** 5. Kritika ir bibliografija; 6. Teisių Fakulteto apyskaita 1922/24 mokslo metams. 232 p.

II. tomas. 1925/28 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Römeris M.*, prof., **Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje.** 1—14 p.
2. *Leonas P.*, prof., **Del vieno įstatymų aiškinimo.** 15—22p.
3. *Rimka A.*, doc., **Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su lenkais.** 23—86 p.
4. *Janulaitis A.*, prof., **Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI—XVII amž.** 1—172 p.
5. *Balogh'as El.*, **Teisinė pralaikėjimo palūkanų prigimtis.** 1—27 p.
6. *Gummerus H.*, **Piniginio ūkio kilimas senovės Romoje.** 1—15 p.

III. tomas. 1927 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Römeris M.*, prof., **Reprezentacija ir mandatas.** 1—312 p.
2. *Janulaitis A.*, prof., **Imperijos Rūmų Teismas.** 1—83 p.

IV. tomas. 1928 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Janulaitis A.*, **Užnemunė po Prūsais** (1795—1805 m.). XII + 404 p.
2. *Römeris M.*, **Administracinis teismas.** XII + 359 p.

V. tomas. 1929 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Salčius P.* doc., **Iš vertės ir kainų teorijų.** 56 p.
2. *Tamošaitis A.*, **Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoj.** 179 p.
3. *Šalčius P.* doc., **Kooperatizmas.** p. 135.

4. *Janulaitis A.* prof., **Baudžiavų panaikinimo sumanymai Lietuvoje.** (1817—1819 m.) 112 p.
5. *Veriga-Darevskis,* **Lietuvos mokesčiai XV-XVI amž.** 52 p.
6. *Janulaitis A.* prof., **Napoleono Teisynas.** VIII + 204.

VI. tomas. 1932 m. red.: prof. *A. Janulaitis*:

Straipsnių rinkinys prof. *P. Leonui* pagerbti.

1. *Römeris M.*, **Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose.** 193 p.
2. *Leonas P.*, **Teisės reliatyvumas.** 13 p.
3. *Rimka A.*, **Lietuvių tautos atgimimo socialiniai pagrindai ir „Auszros"-„Varpo" gadynės (1883—93) socialekonominiai raštai.** 139 p.
4. *Jurgutis V.*, **Visuomeninių Tomo Garigue Masaryk'o minčių pagrindai.** 22 p.
5. *Mačys Vl.*, **Apie teismo kandidatų ir advokatų paruošimą.** 12 p.
6. *Moravskis A.*, **Lyginamoji Pabaltės valstybių visuomenės ūkių apžvalga.** 24 p.
7. *Veriga-Darevskis A. J.*, **Dvaro padūmės mokestis Užnemunėje.** 12 p.
8. *Šalkauskas K.*, **Būstinė Civilių Įstatymų ir Napoleono Kodekso veikimo srityse.** 18 p.
9. *Šalčius P.*, **„Auszros" ir „Szviesos" ekonomika.** 37 p.
10. *Jungferis V.*, **Teoriškosios politiškos ekonomijos objektas ir esmė.** 12 p.
11. *Bieliackinas S.*, **Prisiekusieji sprendėjai.** 49 p.
12. *Stankevičius Vl.*, **Baudžiamosios teisės istorijos pamatiniai bruožai.** I. Atsakingumo principas Izraelio tautos teisėje. II. Atsakingumo principas Romenų teisėje. 80 p.
13. *Jaščenka A.*, **Diplomatinių agentų civilinis teismingumas.** 12 p.
14. *Petkevičius T.*, **Klaipėdos Krašto Statuto vykdymo priežiūra.** 21 p.
15. *Janulaitis A.*, **Ignas Danilavičius, Lietuvos ir jos teisės istorikas.** I dalis. Gyvenimas ir darbai. 223 p.

VII. tomas. 1930 m. red.: prof. *A. Janulaitis*

1. *Bieliackinas.* **Baudžiamųjų bylų gynimas.** 111 p.

IV.

Teisių Fakulteto programos 1931/1932 m.